

Ян Крайтон СМІТ

МІЙ НАПОЛЕОН

ОПОВІДАННЯ

З англійської переклала Галина КИВАН

Я вам розповідаю все як є. Щовечора я сиджу отут, а він щовечора сидить отам. В отому кріслі навпроти. Нас двоє. Мені вісімдесят, а йому вісімдесят чотири. І так ми сидимо й думаємо. Я вам скажу, про що я думаю. Я сиджу й думаю, що треба було побратися з кимось іншим. От про що я думаю.

І він думає про те саме. Я знаю, що це так. Хоча він майже нічого не говорить, принаймні не багато. Правда, я також багато не говорю. Нам нема про що розмовляти: ми вже виговорились. Ось так. Я дивлюся на нього, він ворухить губами, але рідко коли щось скаже. Я його не люблю. Я взагалі не знаю, що таке любов. Колись я гадала, нібито знаю, що таке любов. Я гадала, це щось таке, коли люди разом назавжди. Справді так гадала. Тепер я знаю, що це не так. Направду не так, навіть якщо воно так і є. *Ми з ним не розмовляємо.*

Деколи він курить люльку, і губи в нього ворухатся. Він — як карикатура. Колись я читала газети й розглядала в них карикатури, але тепер я взагалі газет не читаю. Нічого не читаю. І він не читає. Навіть спортивних сторінок, хоча один раз — ні, більше — він казав мені, що колись був неабияким футболістом, — мовляв, коли проходив по краю. «По якому краю?» — питала я, а він осміхався, ніби до ідіотки. «Коли проходив по краю», — отак і казав.

Але тепер він ні по якому краю не ходить. Він навіть помідори занедбав. І уявляє собі, що він — Наполеон. Це все через той фільм. Там показували червоні каре солдатів. Він і сидить так, як Наполеон. І говорить до мене щось по-французькому, хоч я французької не знаю, та й він не знає. Він воліє бути Наполеоном, аніж доглядати помідори. Сидить собі в кріслі, розкинувши ноги,

Перекладено за виданням: Iain Crichton Smith. Selected Stories. — Carcanet, 1990.

© Iain Crichton Smith, 1990.

© Галина Киван, 1991, переклад українською мовою.

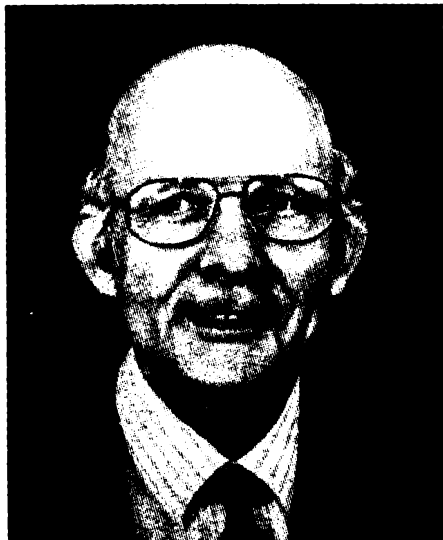
й міркує про те, як виграти битву під Ватерлоо. А по-моєму, він з глузду зсунувся. Ну, а що ж би ще? Часом підведе очі й скаже: «Жозефіно». Лише одне слово: «Жозефіно». Єдине, що він робив у житті, це працював на гуральні. А Наполеон ніколи не працював на гуральні. Ніколи, я певна. Йй-богу, він у мене комедіант. Сидить, снить своїм Наполеоном, а іноді виходить надвір і дивиться, чи не мокра земля, чи зможе пройти його кавалерія. Стане навколішки, помацає ґрунт, потім усядеться, попихкає люлькою, а тоді бере бінокля й роздивляється околиці. Я зовсім не думала, що він Наполеон, коли виходила за нього. І він не думав. Я тоді просто давала йому бутерброди в кошичку, коли він збирався на роботу, а він брав і йшов. Він, по-моєму, ніколи навіть не просив вина. Тепер він вважає, що світ із ним зле повівся, і хоче імперії. Загалом вони, як виходять на пенсію, завше кажуть, що їм чогось бракує. Але річ у тім, що він на пенсії вже років із двадцять чи, може, п'ятнадцять. Якось прийшов додому, поклав свого кошичка на стіл і сказав, що звільнився (то було, як ми ще розмовляли), а я відповіла, що знаю про це. І він узявся доглядати свої помідори. Тоді він ще любив кота й кохався в помідорах. Тепер у нас нема кота. Навіть черепахи нема. Перед тим, як перестати розмовляти, він сказав: «Зі мною погано повелися. Життя повелося погано». І більше нічого не сказав. Здається, наш годинник показував тоді п'яту годину, а день був двадцять п'яте березня чи, може, двадцять шосте. А тепер він має безглуздий вигляд у тому капелюсі й плащі. Кожен мав би такий вигляд у двадцятому столітті.

А я більшість свого часу проводжу за картинками з черепашок. Я роблю портрет жінки, яка має крила і літає в небі, а внизу під нею — схожий на принца чоловік, що їде на коні через ліс. Крилата жінка тримає горщика. Здавалося б, навіщо їй тримати горщика? Але, як на те пішло, чого б їй і не тримати горщика, коли їй цього хочеться. Така моя позиція. По телевізору всі кажуть: «Така моя позиція». А потім п'ють чай. У найдраматичніші хвилини. А я дивлюсь, як він сидить навпроти в своєму наполеонівському плащі, і думаю, що ми на телебаченні. Іноді аж пориваюся про це сказати, але потім пригадую, що ми не розмовляємо, відколи не маємо про що розмовляти, і нічого не кажу. Навіть плаща йому не перу.

А зрештою, чого це з ним погано повелися? Одружився зі мною, хіба ні? Я віддала йому кращі свої роки. Прала, мила, гарувала на нього, щодень робила бутерброди, щоб мав що покласти до свого кошичка. Всеньке життя до того самого.

І діти наші — як пішли від нас, то так уже й не повернулися. Він завжди казав, що це через мене. А я кажу — через нього. Хто б хотів мати за батька Наполеона, тим більше, що Наполеон не доглядав помідорів, хоча й він цього тепер не робить.

Він пише депеші й віддає їх молочареві. Пише щось на зразок: «Скажіть Сультові, щоб привів іще п'ять дивізій». А молочар подивиться на ті депеші, тоді подивиться на мене, і я розраховуюся за цілий тиждень. Той молочар справді

Ян Крайтон Сміт — відомий шотландський письменник, що пише англійською і гельською мовами, автор кільканадцяти романів та новелістичних книжок, численних збірників поезії, п'єс, есе, лауреат багатьох літературних премій. Оповідання «Мій Наполеон» — із збірника «Вибрані новели» (1990). На прохання автора, гонорар за цю публікацію переказується у Фонд допомоги потерпілим від чорнобильської катастрофи.

дуже тямущий чоловік. Те, що він ходить у білому, ще нічого не означає. Ніщо нічого не означає.

А часом він забуде, що напередодні просив п'ять дивізій, подумає, подумає й напише: «Прошу змінити всю систему освіти у Франції. Вона хибна. Прошу також надіслати мені нового кошачка на бутерброди».

Він таки незвичайний чоловік. Колись я його любила. Любила, коли він був звичайним чоловіком, вів звичайні розмови, розповідав мені, що того чи того дня діялося на гуральні, хоч там нічого особливого й не діялося. Нічого важливого. І нічого смішного. То була тиха гуральня, і віскі там гнали без жодних проблем. Може, він почувується Наполеоном через те, що залишив гуральню? Він і крісло поміняв. Захотів більшого, щоб видно було маневри в кімнаті і щоб вистачило ще місця для телевізора й холодильника. Вельми нелегко жити з чоловіком, в якого під холодильником стоїть військо. Але то, певно, тому, що він уявляє собі Наполеона в Росії, от і потребує чогось холодного. І тоді, коли Наполеон у Росії, він і вдягається тепліше, й хоче, щоб у холодильнику було багато м'яса. Мабуть, тому, що м'ясо те має бути вбитими французькими солдатами.

А насправді він не божевільний. Просто живе собі у мріях. Може, він і був би Наполеоном, якби не народився на Шеффілд-терас, 26. Нелегко бути Наполеоном, коли ти народився в муніципальному будинку. Смішно, але він ніколи не помічає антени. Хіба ж могли бути за часів Наполеона антени чи телевізори?! А він цього не помічає. Такого не помічає, хоча в чомусь іншому буває прискіпливий. У дрібницях. Наприклад, він не забуде сказати молочареві: «Вчора ви не прислали мені п'ять дивізій. Де ви в чорта поділися? Іспанія зітре мене на порошок». А молочар подзеленькає пляшками та й піде собі. І це його страшенно злить. Як і будь-яке недбальство. Чи невміння. Він устане й кричить навздогін молочареві: «Як у дідька я можу правити імперією з отакими ідіотами? Га? Скажи мені, мій друже». Містер Меррімен гадає, що він — Жанна д'Арк. А звідси — неабиякі клопоти з одягом, хоча не такі вже й великі, як ви думаєте, бо Жанна д'Арк, зрештою, носила чоловічий обладунок. З жахом я думаю про той день, коли прибуде Веллінгтон. Я потерпаю за порцеляну.

Зрештою, саме тому ми й не розмовляємо. Деколи він навіть не впізнає мене, називає Антуанеттою і шпурляє в мене чим попадає. А я не знаю, що мені робити, справді не знаю. Просто втрачаю глузд. Жорстоко було б кликати лікаря. Хіба я аж так його не люблю? Може, сказати йому, що піду від нього? Та куди підеш, коли тобі вісімдесят, хоча він і на чотири роки старший за мене. Доведеться когось найняти. Він про таке не думає. Якось сказав: «Ти мені не потрібна. Ніхто мені не потрібен. Моя зірка отут». І тицьнув пальцем у свій старий вовняний светр із великою діркою. Часом я ледве стримую сміх, коли сиджу над своїми черепашками. Хто б міг таке витримати? Хіба ангел.

А потім я собі міркую: а може, він мене розіграє? І пильную, щоб його якимось підловити. Але досі це мені ще не вдавалося. Його депеші дуже категоричні. Він і мені віддає накази, як-от: «Сьогодні приготувати біфштекс із кров'ю. І вино кімнатної температури». А я готую звичайні котлети й каву, як завжди.

Вчора він раптом заявив: «Я тебе пам'ятаю. Я знав тебе, як ми були молоді. Пригадую ліси... В моїй уяві ти пов'язана з лісами. Осінніми лісами». А потім наче аж посірів. Я думала, що він ось-ось упаде, випаде зі свого сновидіння. Але ні. Він сказав: «Це було під Парижем, я побачив тебе в кімнаті із дзеркалами. Я любив тебе колись, поки моя доля не стала моєю долею». Отак дослівно і сказав. Здається, так. Досі він ніколи про це не говорив. Здебільшого бурчав і питав: «То що там за біда з сіллю?» Але тепер він нічого такого простого не каже. Взагалі.

Іноді він просуває стільця й починає мені диктувати. Наприклад, таке: «Ми атакуємо гуральню на світанку. Жюно зробить вилазку ліворуч, потім Сульть ударить праворуч, а я тим часом прорвуся посередині».

Він ніколи в житті не був на війні. Через астму й виразку шлунка його звільнили від військової повинності. І коня в нього зроду не було. Все, що він мав, — це отого кошачка на бутерброди. А тепер він хоче, щоб на ньому була корона. Уявляєте — корона на кошачку! І коли цьому вже настане край? Коли? І чи настане? Я вже більше не можу. Я від усього цього дуже страждаю, бо він

ніколи не виходить із дому — надто заклопотаний реформою французької освіти й церкви. Для черниць, каже, запровадимо рожеві шати. Це відкриє їм силу плоті, яка їм *осоружна*. І кричить до Жанни д'Арк: «Ви — самозванець, сер! У Жанни д'Арк не було вусів». Я вже не знаю, що мені робити. Он він сидить, такий спокійний-спокійний, з ціпком у руці, наче зі скіпетром. Пом'янувши, він заснув. Дай, бідолашко, я поправлю тобі корону. Бо вона перехнябилась. Ми приречені бути разом. Приречені щоранку кричати до молочаря: «Підтягни п'ять своїх дивізій!» Приречені присікуватися до вусів Жанни д'Арк.

Ми разом назавжди. Сердешний Наполеон... Сердешний мій коханий, з яким я зустрілась колись давно в осінніх лісах ще до того, як вони стали твоєю імперією. Сердешний мрійник. І все ж... От чудасія! Може, я примірю на хвилинку твою корону — на одну-однісіньку хвилинку? І візьму на хвилину твого ціпка — ну зовсім на хвилиночку. Поки ти прокинешся. І, може, скажу молочареві: «Сьогодні нам потрібно десять дивізій». Десять, а не п'ять. Мабуть, так буде найкраще — покінчити з усім раз і назавжди. Десять замість п'яти.

«І не забудьте гармату!»

Киван Галина Володимирівна — асистент кафедри англійської філології Львівського університету. Публікувала окремі переклади та перекладознавчі статті в альманахах «Вітрила», «Високий Замок», журналі «Жовтень» (нині «Дзвін»).
